

Deixalles i deixadesa, o com canviar la tendència de l'espiral capitalista

Cristian CERQUEDA i CHILAUD

Introducció

Davant les conclusions del últim informe GIEC 2019 que acaba de publicar-se, cada vegada més gent parla de salvar la humanitat com una causa perduda. Ja no es parla de salvar el planeta. Gaia es regenerarà sola i engendrarà noves espècies, i inevitablement serà sense nosaltres. però mentre estiguem sobre la Terra, intentem compaginar el millor possible el nostre *modus vivendi* amb el nostre hàbitat.

Després de les primeres ONG dels anys 70, l'informe Bruntland el 1987, dels moviments polítics ecologistes en reacció als *Amoco Cadix*, l'*Exxon Valdez*, *Three Miles Island*, *Union Carbide*, *Txernòbil*... fins darrerament *Fukushima*; després de sentir parlar de creixement sostenible, decreixement, acreixement, '3 R' (reduir, reutilitzar, reciclar), ara el nou paradigma del màrqueting ecològic és l'economia circular.

Economia circular és sempre economia. I dins el món dominant del capitalisme, parlem d'economia ultraliberal des de la caiguda del bloc soviètic.

És l'economia circular la solució per intentar-nos salvar o és necessari un canvi econòmic i social de la nostra societat? Què hem de ser capaços de realitzar en matèria de gestió de residus en els pròxims 10 anys?

0. Problemàtica global

Any rere any, la situació mundial és més irreversible. L'acumulació de gasos d'efecte hivernacle doblat del sobreconsum del capital natural (que permet regenerar el planeta i donar resposta a l'acumulació de dits gasos) farà que la humanitat estigui completament desarmada en tres factors que es retroalimenten (Claude Henry; IDDRI – *Le Monde*, 6/9/18):

- Esdeveniments meteorològics extrems.
- Arrelament de malalties tropicals en altres regions climàtiques.
- Col·lapse de l'agricultura, penúria d'aigua, desestructuració de sòls i destrucció de la biodiversitat.

- Retrocés de la democràcia, del dret i fins i tot del sentiment moral.

La causa principal de l'acceleració de la degradació del nostre hàbitat (ens haurem d'acostumar a substituir l'expressió *desgastada de medi ambient*) és l'economia de mercat, i la seva lògica aplicada fins als extrems els més absurds.

La seva aplicació en dominis cada vegada més extensos (cultural, social, polític...) augmenta la pobresa i les desigualtats socials, les quals, a la vegada, influeixen en el triangle desenvolupament rural – migració – seguretat alimentària, el qual té com a conseqüència una gestió nefasta dels recursos naturals.

Aquest darrer any, el malestar de les desigualtats als països rics més propers a Andorra és significatiu de la regressió de valors (*Gilets Jaunes* a França). Aquest malestar és existent a les nostres valls, tot i que la delinqüescència de la societat andorrana i del seu teixit social fan que qualsevol acció reivindicativa no tingui ressò públic per la seva feble massa crítica.

És més que evident que qualsevol transició ecològica és impossible sense transició social. Qualsevol mesura política de control els pròxims 40 anys serà ineficaç sense una reconsideració d'un model de desenvolupament de la nostra civilització (François Dupin – *Le Monde* 10/1/18).

I. Límits de país

En vista de l'aplicació de les noves tendències i estratègies en la gestió dels residus en el nostre espai polític i econòmic, es vol puntualitzar certs aspectes limitadors que impedeixen o impediran parcialment el compliment del futur *Programa general de medi ambient de la UE fins al 2020: Viure bé respectant els límits del nostre planeta*.

El contingut fa èmfasi en les accions següents:

- Reduir la generació de residus per càpita en termes absoluts.
- Limitar la recuperació d'energia a materials no reciclables.
- Eliminar progressivament el dipòsit en abocadors i garantir un reciclatge d'alta qualitat.
- Desenvolupar mercats per a matèries primeres secundàries.

També proposa que els residus perillosos s'hagin de gestionar de manera que es redueixin al mínim els efectes negatius significatius per a la salut humana i el medi ambient. D'aquesta manera hauran d'aplicar-se d'una manera molt més sistemàtica a tota la UE instruments de mercat que privilegïn la prevenció, el reciclatge i la reutilització; hauran de suprimir-se els obstacles que dificulten les activitats de reciclatge en el mercat interior de la UE; i hauran de revisar-se els objectius actuals en matèria de prevenció, reutilització, reciclatge, valorització i desviament dels residus dels abocadors per avançar cap a una economia circular en què els recursos s'utilitzin en cascada i s'eliminin gairebé per complet els residus romanents.

Altres documents estratègics dins la UE (*Full de ruta per a una Europa eficient en l'ús dels recursos; COM (2011) 571*) precisen que:

- Aquesta transformació ha d'anar acompanyada de canvis molt importants en els àmbits de l'energia, la indústria, l'agricultura, la pesca, el transport i el comportament de productors i consumidors.
- L'objectiu és substituir una economia lineal, basada a produir, consumir i llençar, per una economia circular, en què es reincorporin al procés productiu una vegada i una altra els

materials que contenen residus per a la producció de nous productes o matèries primeres. [...] A tall d'exemple, la millora dels processos de recollida, un marc de reglamentació adequat, incentius per a la prevenció i el reciclatge de residus [...]

En el cas de la gestió de residus, gran part de les limitacions provenen de la mateixa estructura de país, i en el món capitalista en el qual està immers.

Limitació geogràfica

No hi espai suficient per rebre tanta població estacional (turistes, treballadors temporers). Quant a infraestructures, la xarxa de transport és unimodal i limitada per raons orogràfiques; l'entrada d'energia és limitada en capacitat (electricitat) i de risc de tancament (carretera per als petrolis); l'entrada de telecomunicacions té les seves limitacions (Telecom).

Imatge internacional

Andorra és desconeguda en el món empresarial, excepte a Catalunya. I si ho és, és per tenir mala fama (cas BPA).

Salut ambiental

La contaminació atmosfèrica és simptomàtica de la política energètica del país: el 95% prové dels gasos de combustió (vehicles i calefacció). Estant en fons de vall i amb la inversió tèrmica en hivern, no es té consciència del perill sobre la salut.

Economia monosectorial

La política d'obertura ha sigut, malgrat els nombrosos esforços, ineficaç, des de les primeres accions a mitjan anys 2000. L'enfoc ha estat erroni, en no voler tractar primerament el reconeixement internacional, no polític, sinó econòmic i jurídic.

Els frens a qualsevol evolució de l'economia tradicional són en part:

- El risc d'augment de l'atur si s'atura l'aparell productiu.
- La manca de claredat quant a l'impacte durant tot el cicle de vida de les tecnologies alternatives (p. e. les bateries dels vehicles elèctrics) no permet conscienciar la població.
- La reducció del consum penalitza els ingressos dels estats (taxació sobre el consum).
- Compartir actius i incentivar el servei (en detriment de la propietat d'aquests actius, com p.e. el lloguer de vehicles i/o *uberització*) és limitat tant com no es canviïn els hàbits.
- Existeix un consens polític limitat a escala nacional, pel fet de la manca de teixit social (que va desaparèixer els anys 80) i que ha fet perdre l'esperit de pertànyer a una comunitat nacional.
- La burocràcia pesada de Govern i Comuns.
- El model de país d'importació que ha estat funcionant des dels anys 30: importació d'idees, de coneixement, de negocis, de proveïdors i de clients (turistes), de matèria primera, d'aliment... impedeix donar cabuda a un model productiu de petites indústries.

II. Límits de la gestió actual de residus

El paquet de normativa UE sobre economia circular precisa, entre altres, estratègies a aplicar de caire econòmic, cosa que implicarà una política d'incentius per part del Govern:

- Implantar mesures concretes per promoure la reutilització i estimular la simbiosi industrial, per convertir el producte d'una indústria en la matèria primera d'una altra.
- Implantar incentius econòmics per als productors que apliquin mesures d'ecodisseny als seus

productes i donar suport als esquemes de gestió per al reciclatge i la recuperació (p. e.: embalatges, bateries, equips elèctrics i electrònics, vehicles).

Aquestes dues actuacions tenen una importància rellevant, atès el nul teixit industrial andorrà, i la importància de fer beneficiar d'ajudes el sector.

Per fer aplicar aquestes normatives, el Pla nacional de residus (PNR), document redactat pel Govern, és una eina primordial.

Globalment, els programes del PNR quant a PxR (prevenció i reutilització) han baixat de rendiment o s'han estancat els últims anys (2013-2015).

Un altre aspecte és l'estagnació en l'evolució dels indicadors – objectius del PNR. La majoria de les recollides selectives estan consolidades però es queden estancades quant al seu rendiment: vidre, paper-cartró, tèxtil i matèria orgànica. Només la recollida d'envasos progressa i és tot un èxit. Una de les causes és la bona campanya de comunicació.

Taula 2.17 Taula dels percentatges de recollida selectiva i grau de puresa

Categoria		2000	2005	2011	2012	2015
Vidre	% recollit selectivament	39	59,4	69,9	69,8	63,4
	% puresa	-	-	89,8	97,6	93,9
Paper i cartró	% recollit selectivament	-	24	65	66	52,2
	% puresa	-	-	87,2	86	89,3
Envasos	% recollit selectivament	-	6,4	12,6	14,5	23,7(*)
	% puresa	-	-	65,2	74,6	69,1

(*) Tenint en compte per primera vegada la recollida selectiva d'envasos procedents de productors singulars o grans productors.

A més, si es vol comparar els resultats per habitant amb els països veïns, s'hi afegeix el grau d'error que és el desconeixement de la població flotant a Andorra (temporers, turistes i excursionistes, i fronterers). Finalment, les campanyes de caracterització de la brossa urbana, engegades amb assiduitat entre 2012 i 2015, no demostren una evolució de la tendència. La metodologia Modecom emprada té com a efecte limitador la manca de freqüència en la recuperació de dades, en només realitzar-se una campanya anual.

Els valors de recollida de paper-cartró en la campanya Modecom 2015 detallats per parròquia, són per exemple poc fiables i no poden servir com a conclusions per decidir actuacions futures. Les campanyes Modecom mostren també els límits en la recollida selectiva de tèxtil, vidre i paper-cartró.

III. Propostes complementàries per a la gestió de residus

Vistes les limitacions estructurals enumerades en el capítol anterior, es pot afirmar que l'única sortida per evolucionar cap a una societat més respectuosa del seu hàbitat és implementar el principi primer, dins les 3 R: reducció de residus generats.

El prerrequisit previ a aplicar és l'obtenció de dades de seguiment o indicadors més fiables i/o més freqüents. Un altre prerrequisit no menys important és, per poder calcular la generació per habitant, afinar la fórmula de càlcul donada la dificultat a conèixer la població exacta del país. A continuació es proposa un seguit d'elements de reflexió per al pròxim pla de gestió de residus 2021-2024.

Reduir la generació de residus

- Aplicar una fiscalitat o taxa sobre la base del volum d'RSU generat i no a partir d'un cànon fix o un foc i lloc.
- Reduir el consum: conscienciar en la modificació dels hàbits.
- Limitar la importació de productes generadors de residus: filtrar l'entrada de productes sense ecodisseny o amb sobreembalatge (uniformitzar la tipologia de plàstics o vidres...).
- Promoure el cultiu de verdures i horts locals, i el menjar local i de temporada.
- Limitar l'entrada de consumidors de poc valor adqusitiu.

Reutilitzar els residus

- Promoure la consigna d'envasos de vidre o de plàstic; poder pactar campanyes de consignes amb els majoristes i els seus proveïdors (la Llei de residus ja ho preveu en l'art. 50).
- Incentivar la implantació d'artesans especialistes en reparacions d'aparells electrodomèstics i electrònics, amb vista a augmentar la durada de vida del producte o la seva obsolescència programada.
- Promoure l'ús col·lectiu de vehicles particulars mitjançant ajudes a emprenedors, ...
- Promoure l'ús col·lectiu de material electrònic mitjançant l'aplicació d'una garantia personal (o pública?) sobre el seu bon ús i funcionament.

Reciclar la matèria

- Subvencionar el transport del paper-cartró a reciclar a Espanya, en ser un residu de fàcil reciclatge i de gran volum, i que no es pot tractar localment.
- Pactar la recollida en origen (porta a porta) del paper-cartró per a botigues.
- Segregar el residu verd assimilable a RSU i completar-lo amb el residu de la neteja de boscos per a la línia de compostatge (col·laborar amb la Seu d'Urgell).
- Optimitzar les recollides selectives, en grans productors i urbanitzacions.
- Exportar de forma eficient el residu i crear llocs de treball en aquest sector, amb un triatge de residus més adequat.
- Buscar acords transfronterers i sinergies puntuals amb Catalunya i Occitània, on existeix indústria de reciclatge potent.
- Precisar la gestió dels RAEE: definir els reglaments per a productors singulars. La definició de dits reglaments aclarirà el potencial econòmic per a certs productors d'escollir la via recicladora.
- Aprofitar el pneumàtic: una planta de reutilització del pneumàtic usat local manté el producte aquí, limita les importacions i les exportacions d'un material de valor interessant.
- Gestionar localment les escòries provinents de la incineració d'RSU: rebliment o subbase de carreteres.

A escala transversal

- Definir uns indicadors i uns objectius de reducció (o prevenció segons el PNR 2017-2020) per habitants residents.
- Reglamentar la gestió pròpia dels residus en tota nova indústria d'envergadura.
- Relacionar totes les campanyes amb els costos derivats de dites actuacions per seguir el cost benefici, tal com especifica el PNR 2017-2020.
- Definir incentius i sancions relacionades.

- Aprofitar al màxim la capacitat del forn existent. És la menys pitjor de les alternatives tecnològiques per a Andorra: importar residus de Espanya o França beneficia a tothom, ja que no ens podem permetre d'abocar el residu final de la incineració a Andorra.
- Andorranitzar els missatges de sensibilització ambiental. Això ajudarà a recrear un sentiment de comunitat.

IV. Ampliació del marc d'actuació

Per acabar, permeteu-me enfocar la meua succinta anàlisi sobre la gestió dels residus a les nostres valls, dins el marc més global de la societat civil i de la política internacional.

El món occidental té una responsabilitat en donar l'exemple de la transició cap a un model de nova economia basada sobre la preservació de la natura i de l'hàbitat. Ell va crear el capitalisme i va fer entrar el ésser humà dins el *capitalocè*, període dins l'*antropocè*.

Per això, a banda de l'*Homo economicus* (i *Homo politicus*) ha de néixer una tercera figura, l'*Homo eticus*, responsable a escala individual de combatre, gràcies a la seva microvirtut, els macrovicis sistèmics.

Per combatre la influència del pensament neoliberal

- Regular els abusos de les multinacionals (Nestlé, Cargill, Unilever...): compra de terres fèrtils, privatització de l'aigua, especulació en els preus de mercat de productes de primera necessitat.
- Reforçar els mecanismes de la FAO, WTF...
- Condonar el deute extern dels països en desenvolupament, per intentar establir una certa igualtat o reciprocitat en els intercanvis comercials.
- Reorientar la pressió fiscal sobre les activitats i productes que contribueixin significativament a la degradació del capital natural, amb vista a canviar els modes de producció i de comportament de consum (proposició 1 – IPBES).
- Pronunciar i organitzar la fallida de les empreses més contaminants i que fan obstacle a la transició ecològica i econòmica, de manera a fer-ne instruments d'aquestes (proposició 2- IPBES).
- Substituir un model d'agricultura basat en la biologia en lloc de basat en la química (proposició 3 – IPBES).
- No dependre, com a país, de la UE, l'FMI, Banc Mundial...

Per reorientar l'economia andorrana

- Incentivar la indústria que generi llocs de treball i exporti productes de feble volum i alt valor afegit.
- Redefinir l'urbanisme industrial, concentrant-lo, i no tenir tantes zones residencials. Més parcs urbans. Donar el poder de decisió en el pla urbanístic i d'ordenació territorial al Govern.
- Modificar els plans d'urbanisme, reduint la capacitat total d'habitatges, i limitar la constant bombolla immobiliària. No basar-se en el model espanyol de creixement. Buscar models alternatius (Suïssa, País Basc francès...).
- Invertir en la transició de turisme de massa a turisme de gamma alta.
- Aconseguir fer entrar bancs estrangers de renom que rentin la mala imatge de la banca andorrana a l'estranger. Els emprenedors vindran quan hi hagi seguretat bancària, que és un factor de la seguretat jurídica del país.

- Relacionar amb les cambres de comerç regionals franceses. França és encara una potència industrial. La dependència amb l'economia espanyola –i principalment catalana– no ens ha afavorit: consumidors i proveïdors, així com especialistes o assessors del Govern.
- Definir nínxols per als avantatges fiscals. El resident passiu no aporta riquesa a llarg termini ni tampoc les inversions en residències secundàries que provoquen les bombolles immobiliàries. El resident ha de ser actiu. Fan falta especialistes forans emprenedors.
- Aconseguir fons de desenvolupament específics en l'àmbit ambiental, proposant projectes innovadors, siguin del Banc Mundial, l'ONU, entitats filantròpiques..., fer-se conèixer a ONG que tinguin accés a aquests fons.
- Contra l'intrusisme, fer treballar les empreses locals. Vetar el consum a través de les plataformes de compra online (Alibaba, Amazon...).

Per incentivar el canvi de comportament social i ètic

- Promoure la vida comuna no basada en el consumisme capitalista (p. e. Notre-Dame des Champs, França).
- Implementar una taxa específica sobre el consum: afavorir certs hàbits, respectuosos amb la natura.
- Nomenar com a personalitat jurídica els sistemes naturals (p. e. riu Whanganui, a Nova Zelanda).
- Atacar judicialment als estats per falta de respecte a la natura i de garantia a les generacions futures. Reconèixer i incloure el crim d'ecocidi en l'estatut de la Cort penal internacional, entès com "impacte greu total o parcial del sistema de comuns planetari i/o del sistema ecològic de la Terra".
- Incentivar l'educació de les dones.
- Desenvolupar la riquesa no-monetària dels estats: producció alimentària, mutualització dels serveis, reciprocitat i ajuda, solidaritat entre generacions... (Pierre Rabhi – *Manifeste pour la Terre et l'Humanisme*).

Un enorme treball conceptual i filosòfic és necessari (igual que els pensadors socialistes del segle XIX), per fer emergir un nou paradigma. Cal, doncs, reprendre el poder de la pròpia existència en la compra o l'adquisició, desplaçament, hàbitat, educació dels fills...

Conclusió

L'economia circular sense teixit industrial no existeix. A Andorra, la indústria és nul·la. El bucle que retroalimenta l'etapa de producció és impossible (reciclatge de matèria). Per contra, és possible reduir i reutilitzar.

Andorra no pot influir sobre els grans conglomerats politicofinancers ni sobre les organitzacions supranacionals. L'acció des de dalt és completament superficial i ens manté al rang de titelles.

Per contra, des de baix, des de l'individu lambda, la nostra comunitat ha de poder, a part de recobrar la seva identitat primera (és a dir, comunitat muntanyenca), donar exemple de com actuar a escala local, amb el ressò que ens permet el fet de ser poble-estat.

Després d'haver sanejat amb èxit els rius i d'estar al màxim de les nostres capacitats actuals en matèria de reciclatge de residus, cal ara, a banda d'atacar el problema de contaminació

atmosfèrica, definir polítiques de reducció de generació de residus: reducció del creixement (econòmic), del consum, de la població...; i de conscienciació per un canvi de paradigma profund de la nostra comunitat: tornar a ser un poble de productors (horticultura, petita indústria i artesanía).

Cristian Cerqueda i Chilaud,
enginyer superior en tractament d'aigües i pol·lucions,
Global Executive MBA i director general d'EO-Ecoconsulting

Fonts

Ecosistemes. Pla Nacional de Residus (2001).
Govern d'Andorra. Pla Nacional de residus 2017-2020 (2016).
Eo Ecoconsulting. Caracteritzacions de residus urbans segons la metodologia Modecom (2012, 2013).
Marin Schaffner *Un sol comun* (2019).
Miscel·lani.

Presentació del ponent quant a la seva experiència en matèria de gestió de residus

Gerent de Prevencontrol i director d'EO-Ecoconsulting.

Global Executive MBA per IESE (2016).

Enginyer assessor de Feper en la projecció de la planta de tria d'envasos (2009) i de la prova pilot de compostatge de la fracció orgànica de grans productors al Pas de la Casa (2015-2017).

Enginyer assessor del Govern en la projecció, construcció i explotació del CTR (2001-2009) i de l'EDAR sud, i particularment, en l'aprofitament dels fangs d'EDAR per a valorització energètica al CTR (2001).

Coordinador i coredactor del 1r PNR (1999-2001).

Enginyer assessor per la projecció i control d'explotació de tres centres de triatge de la construcció, de dos centres de desballestament de VFU, d'un centre de tractament de residus líquids hidrocarburats (des de 1997).